

PROXECTO CHARAXES: UN BOSQUE PARA UNHA BOLBORETA

Noé Ferreira-Rodríguez*

No ano 2007 a Asociación Naturalista “Baixo Miño” (ANABAM) puxo en marcha o Proxecto *Charaxes*. O seu obxectivo era incrementar a área de distribución da bolboreta dos érbedos, *Charaxes jasius*. O ciclo vital da especie está ligado ao érbedo, a súa planta nutricia, escasa na comarca por ser unha especie tipicamente mediterránea. Ante o risco de que a única poboación coñecida da especie en Galicia desaparecese por causa dos incendios forestais, pretendeuse coa creación dun novo erbedal expandir a área de presenza da especie. En parte grazas a este proxecto, a día de hoxe confirmase a presenza da bolboreta dos érbedos en todos os concellos do Baixo Miño.

A diversidade de bolboretas no territorio galego abrangue arredor das 150 especies. Entre elas, 69 foron confirmadas no Baixo Miño, aínda que este número pode chegar a 80 se temos en conta citas antigas de especies que polo de agora non foron confirmadas. A bolboreta dos érbedos, *Charaxes jasius* (Linnaeus, 1767), é xunto á *Iphiclides podalirius* (Duponchel, 1832) e *Papilio machaon* (Linnaeus, 1748), unha das especies máis grandes e vistosas que podemos atopar no territorio galego. A bolboreta dos érbedos é unha especie moi escasa en Galicia. Ata comezos deste século, a única colonia coñecida na provincia de Pontevedra atopábase no monte da Picaraña, en Pontearreas (comunicación persoal de J. T. Goberna).

No Baixo Miño, a primeira cita da especie remóntase ao ano 2005, cando o entomólogo Javier Blanco daba conta da súa presenza nunha paraxe coñecida como O Niño do Corvo (O Rosal). Un ano máis tarde, confirmábase a súa reprodución á vez que novas colonias eran citadas nas comarcas do Condado e do Ribeiro. Esta expansión na área de distribución da especie tense asociado cun cambio nas condicións ambientais, concretamente co quecemento global, que favorece a expansión desta bolboreta cara ao norte desde as áreas de distribución orixinais, rexións máis cálidas con clima mediterráneo e norte de África. Pero un dos factores limitantes para a especie é a presenza de érbedos, *Arbutus unedo* (Linnaeus 1753), por ser esta a planta nutricia da bolboreta da que depende para completar o seu ciclo vital.

Porén, Galicia non se caracteriza pola presenza deste arbusto mediterráneo. E, en xeral esta especie aparece en forma de escasas e pequenas manchas espalladas polo territorio. Este feito fai que fenómenos imprevisibles asociados ás actividades humanas como os incendios forestais representen o principal factor de ameaza para a especie. Foron precisamente os incendios que cada ano asolan os montes do país os que destruíron a primeira das nomeadas poboacións coñecidas na Picaraña.

Neste contexto, ANABAM pon en marcha o “Proxecto *Charaxes*: Un bosque para unha bolboreta”, co obxectivo de asegurar a supervivencia da especie na comarca do Baixo Miño. As accións desenvolvidas ao abeiro deste proxecto van encamiñadas á ampliación da área de distribución da especie a través da creación dun novo erbedal, e enmárcanse en 4 liñas principais que abranguen desde a selección da parcela ata a translocación de exemplares:

1. *Custodia do territorio*: O condicionante principal para a escolla da parcela radicaba nas condicións ambientais. Terreo soleado, con baixa incidencia das xeadas e chan ácido e con humidade constate eran os factores chave para que os érbedos se desenvolvesen axeitadamente. Unha parcela idónea que recollía todas estas características localizouse na cara leste do Monte Santa Trega (A Guarda). A cobertura vexetal da parcela estaba constitu-

Eiruga de *Charaxes jasius* na derradeira etapa do seu desenvolvemento cun tamaño que supera os 5 cm. Entre xuño e novembro é posible atopar eirugas.

Agustín Ferreira – ANABAM

Secuencia da eclosión da crisálida e nacemento do imago (exemplar adulto) de *Charaxes jasius*.

ida por unha masa de acacias (*Acacia longifolia*, Andrews Willd) entre a que sobrevivía algunha especie arbórea autóctona, froito de anteriores plantacións. Este feito permitiría a posta en marcha, parello ao desenvolvemento do proxecto, de tarefas de educación ambiental na eliminación de especies exóticas invasoras. En 2007 asínase un acordo de custodia coa Comunidade de Montes Veciñais en Man Común de Camposancos (A Guarda) para a cesión da parcela a ANABAM por un período de 10 anos renovables con acordo de xestión compartida.

Agustín Ferreira – ANABAM

Parcela cedida a ANABAM a través dun acordo de custodia do territorio coa Comunidade de Montes Veciñais en Man Común de Camposancos no Monte Santa Trega (A Guarda).

2. *Eliminación de invasoras*: As primeiras tarefas de erradicación fixéronse de xeito manual coa colaboración de máis de 200 persoas e entidades voluntarias entre as que cabe sinalar a participación do Colexio San Xerome Emiliani, da Asociación de ASDE-SCOUTS España ou o Club Peña Trevinca Montañeiros de Galicia. De xeito puntual e selectivo, en combinación cos métodos manuais e mecánicos, utilizáronse métodos químicos coa aplicación de herbicida sobre os tocos recén cortados para evitar o seu rebrote.

3. *Adquisición e plantación*: No mesmo ano, grazas a unha subvención da Consellería de Medio Ambiente e Desenvolvemento Sostible,

O futuro da especie está asegurado na comarca do Baixo Miño coa localización de novas colonias

foi posible a adquisición de 150 érbedos cun porte comprendido entre os 0,5 e os 2 m nun viveiro da comarca. Buscando a implicación tanto de socios como de persoas voluntarias, en marzo de 2008 o proxecto convértese nunha realidade e, coa colaboración de 40 participantes, realízase a plantación no Monte Trega.

4. *Translocación*: Unha vez que o bosque se atopaba consolidado, abríronse dúas posibilidades na seguinte fase do proxecto: 1) confiar na dispersión e colonización natural do espazo ou 2) recorrer á translocación. Tras avaliar os principais factores dos que depende o éxito dunha translocación (área distribución limitada, factores de ameaza imprevisibles e catastróficos, existencia de zonas con relativa abundancia de postas, medio receptor axeitado), en 2009 iníciase a recolección de ovos no erbedal do Niño do Corvo. Tras a súa recollida e transporte, os ovos estiveron en cativeiro ata a súa eclosión, trasladando as eirugas ata o erbedal de nova creación.

Ao longo destes anos, o proxecto estivo acompañado do traballo de campo que permitiu coñecer novos erbedais na comarca e, con eles, novas localizacións da *Charaxes*. A día de hoxe a especie está presente nos 5 concellos do Baixo Miño, sendo o erbedal creado por ANABAM a única localización coñecida no Concello de A Guarda. Queda pois asegurada a supervivencia da especie e a súa área de distribución abrangue o 3% da comarca baixomiforna.

Agustín Ferreira – ANABAM

Eliminación manual de acacias con voluntariado do Colexio San Xerome Emiliani e ASDE-SCOUTS España.

Tras a translocación das eirugas, a presenza da bolboreta no bosque é unha constante quedando rexistrada a presenza de ovos na seguinte tempada reprodutiva, e confirmando que a poboación se mantén de xeito autónomo.

As tarefas de mantemento do erbedal conseguiron reducir considerablemente a cobertura de acacias, aínda que non erradicada por completo, polo que os traballos de mantemento continúan sendo necesarios cada ano. Dos 150 érbedos plantados, 100 conseguiron saír adiante. A terceira parte restante morreu durante o verán pola falla de auga, foron espoliados ou transplantados a novas localizacións.

O FUTURO DO BOSQUE

A especificidade de moitas especies de lepidópteros en canto ás especies vexetais das que dependen para completar o seu ciclo vital fan a este grupo animal altamente vulnerable á alteración e destrución do hábitat. A súa conservación centrou, ata o de agora, poucos esforzos tanto no eido conservacionista como administrativo. Ata onde sabemos, o Proxecto *Charaxes* é unha iniciativa pioneira e, desde que ANABAM foi fundada en 1985, a creación dun bosque para unha bolboreta foi un dos proxectos máis ambiciosos e con mellor acollida dos desenvolvidos ata o momento. Desde a súa posta en marcha, os principais apoios chegaron por parte das entidades locais directamente involucradas ou colaboradoras. Pero máis aló do ámbito local e autonómico, o apoio mostrouse a través da colaboración directa, da divulgación ou de manifestacións públicas. O proxecto debe o seu éxito en parte á colabora-

En xeral, a creación de pequenas masas vexetais para favorecer a preservación dos lepidópteros preséntase como unha boa estratexia de conservación

ción entre unha entidade conservacionista, a poboación local, os comuneiros e a administración local.

A día de hoxe, a erradicación de especies invasoras na contorna atopou unha aliada na propia Comunidade de Montes Veciñais en Man Común de Camposancos. As novas políticas desta comunidade dan un paso adiante neste ano 2016 coa aposta pola des-eucaliptización, eliminación de acacias e a reforestación con especies autóctonas dos seus terreos. Así, esta comunidade veciñal convértese nun referente na conservación dos valores naturais e do aproveitamento do monte dun xeito alternativo e sostible.

Tras o éxito do proxecto, barállanse novos métodos na loita contra a proliferación de acacias. A eliminación da cobertura vexetal favoreceu a xerminación de sementes que teñen unha viabilidade de décadas, polo que os métodos biolóxicos preséntanse como a opción máis viable. Así, búscase agora un incremento da cobertura vexetal con especies como as xestas (*Cytisus scoparius* (L.) Link) ou os toxos (*Ulex europaeus*, Linnaeus) que compitan de xeito natural polo espazo. Ademais, introducíronse cabras nos terreos, xa que a gandería extensiva ten demostrado ser unha ferramenta eficaz na redución considerable do número de plantóns por depredación. Estas dúas opcións son as máis viables a curto e medio prazo, en combinación co control manual e mecánico.

*Noé Ferreira-Rodríguez é membro da Asociación Naturalista "Baixo Miño" (ANABAM).
+ info: anabam.anabam@gmail.com

Agustín Ferreira – ANABAM

Ovo e eiruga de *Charaxes jasius* sobre unha folla de érbedo. Polo xeral, a especie deposita un ovo por folla en dúas tempadas reprodutivas, xuño e setembro.

Agustín Ferreira – ANABAM

A finais da primavera e finais do verán é posible atopar exemplares adultos da bolboreta dos érbedos (*Charaxes jasius*). Estes son polo xeral moi inquedos e a tarefa de fotografalos non resulta sinxela.

Agustín Ferreira – ANABAM

O proxecto converteuse nunha realidade no ano 2008 coa plantación dos érbedos no Monte Santa Trega (A Guarda).